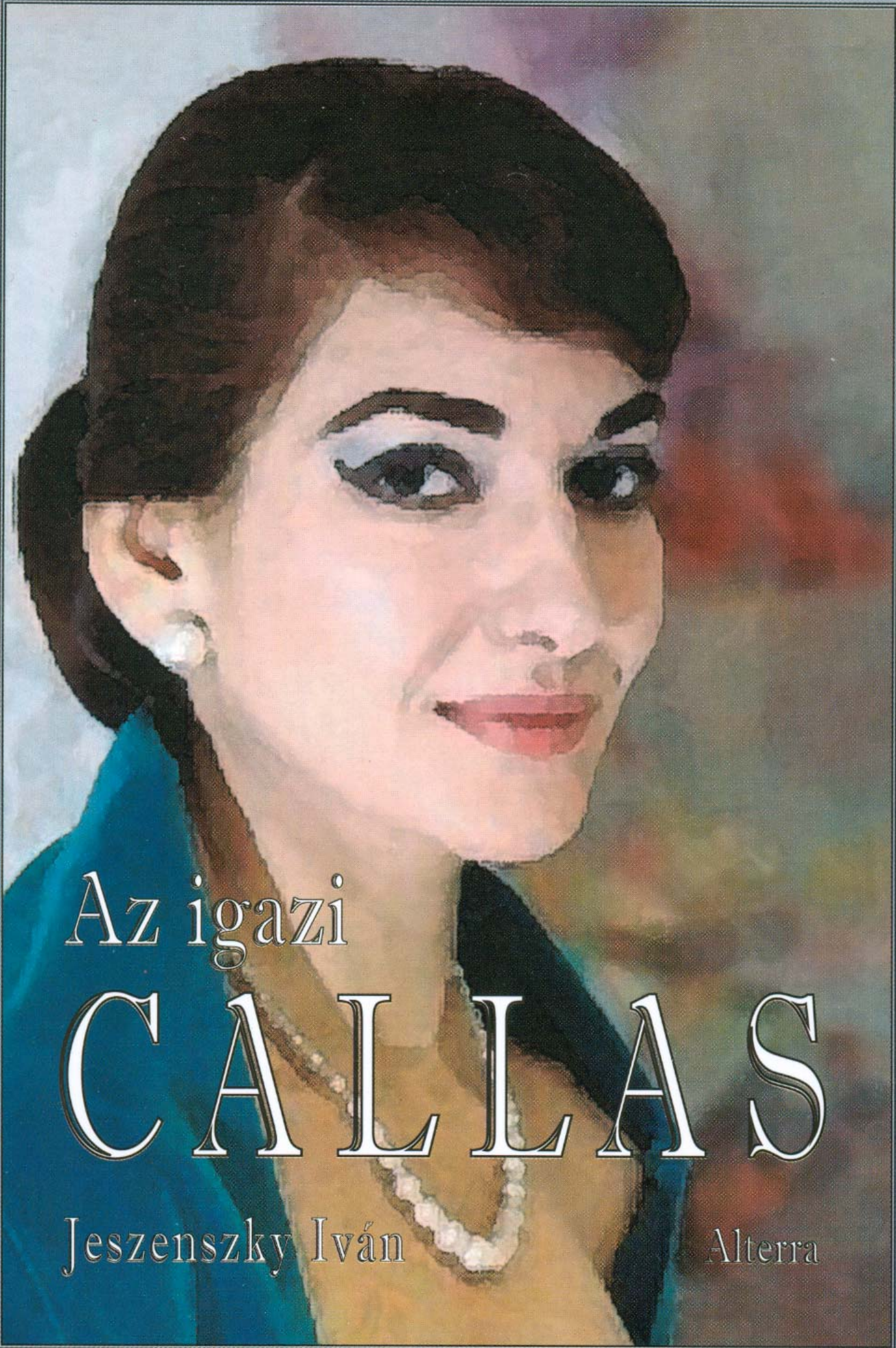

Az igazi

CALLAS

Jeszenszky Iván

Alterra

Jeszenszky Iván
Az igazi Callas
- monodrÁma -

Alterra
Svájci-Magyar Kiadó Kft.
Budapest, 2009

© Jeszenszky Iván, 2009

Felelős kiadó: A kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Batári Gábor
Lektor: Kiskállói Eliza
Fedélterv: Pintér László

Készült: PB *Dolgozószo*ba Bt., Budapest
ISBN 978-963-9785-22-9

Előszó

Maria Callasról számtalan könyv jelent meg. A szerzők többsége – beleértve Callas volt személyes titkárnőjét is – kötetüket interjúkból, Callas baráti körében elmondott visszaemlékezésekből, családtagok, rokonok, ismerősök, tanárok, oktatók, volt kollegák, szenzációéhes újságírók tollaiból napvilágot látott cikkekből állították össze.

A könyvek javát olvasva az olvasó arra a következtetésre juthat, hogy Callas egy átlagos hanggal rendelkező, kibírhatatlan, rossz természetű, egoista, anyagi, önző, mindenki segítségére rászoruló egyén volt. Ha a sok jóakaró nem segítette volna Callast anyagilag, tanácsokkal, útbaigazításokkal stb., sem énekesként, sem emberként nem jutott volna oda, ahol a neve a mai zenetörténelemben található.

Amennyiben viszont az olvasó sorok között tud olvasni, rájöhet arra, hogy Callas jóakarói – sajnos beleértve a kiadványok többségének szerzőit is –, saját érdekből magukat próbálták anyagi, vagy morális okokból előtérbe helyezni. Ugyanis egy halott már nem tud védekezni.

A kérdés tehát jogos: Ilyen lett volt Maria Callas?

Nem! Maria Callas már fiatal korában emigránsként megismerhette a nyomort, a nincstelenséget, a kizsákmányoltságot, a harmadrendűséget. Saját erejéből, kitartásának és meggyőződésének, nem utolsósorban édesanyjának és férjének Meneghininek köszönhetően érte el azt, amit ma sikernek nevezhetünk.

Hogy Callas nem bízott az emberekben, ez érthető. Amíg egy kis „senki” volt, gúnyolódtak vele, lenézték, kinevették, társaságát kerülték. Amikor viszont már világhírű énekesként lépett fel a világ összes kontinensének operaházaiban, számtalan „barátra” tett szert, de mégis egyedül érezte magát. Érezte, hogy barátságuk nem őszinte.

Két tipikus epizód Callas életéből: Egy alkalommal Milánóban a hotel elé rendelt taxist módfelett leszidta, mert tíz percet késett. Az eseményt „jóakarói” rögtön lehetetlen karakterével hozták összefüggésbe. Megjegyezendő: A milánói taxisok igenis tisztában voltak és vannak ma is azzal, hogy a megrendelő által megadott időpontot – függetlenül a forgalomtól! – be kell tartani, és be is tartják, kivéve akkor, ha a sofőr felelőtlenül jár el. Egy másik példa: 1947. júniusában, a „Rossia” nevezetű teherhajón, Amerikából Európába való érkezése alkalmával a hajó személyzete megkérte Callast és kíséretét, hogy töltsenek ki szíveségből egy reklámként használt űrlapot, melyben megköszönik rendkívül jó szolgáltatásukat. Callas társai eleget is tettek a kérésnek, míg Callas felháborodottan visszaütötte azzal az indokkal, hogy a feltálat ételek szinte ehetetlenek voltak, a kiszolgálás is kritikán aluli volt, nem is említve a hajón, valamint a kabinokban uralkodó koszt és piszkot. Természetesen Callas viselkedése, reakciója ismét negatívumként lett a nyilvánosság elé kitérve, egyes könyvekben cinikus módon feltüntetve. Aki már az emigrációt átélte és emigránsként tud gondolkozni, csak az tudja Callast igazán megérteni, hogy az életben minden sikerért keményen – különösen emigránsként – meg kell küzdeni. Ezért Callas nem volt hajlandó „egoizmusból” – ahogy azt a „jóakarói” később írták –, csalásnak, hazugságnak támogatója lenni.

Bevallom, Maria Callas iránti tisztelet invitálta bennem a gondolatot, hogy mint úgyszintén emigráns múlttal rendelkező, emigránsként gondolkodó személy ezt a rövid összefoglalót monodrámá formájában megírjam. Ugyanis, Callas rajongói – beleértve magamat is – megérdemlik, hogy a nagy DIVAT ne mint a megszokott rivaldafényben tündöklő „egoista” egyéniséget, hanem Callast mint igazembert ismerjék meg.

Méltatás

A zsenit, a fenomént, a csodagyereket az Ég Ura e földi világba küldi: gyönyörködtetni, elragadtatni halandókkal, szépséggel vigasztalni minket, földi teremtményeit! Legyen az a MŰVÉSZETEK bármely megtestesítője: zene, költészet, festészet, tánc, vagy vallási-földi édenkertek kertésze..., és még sorolhatnám.

Irodalom! Ebben az írásban Jeszenszky Iván személyes virtuozitásán átszűrve mutatja meg nekünk Maria Callas életét. Bele-„elevenedve” Maria Meneghini Callas; csodagyerek, majd a világhírű, LA DIVA operaénekesnő – talán sokunknak ismeretlen, megdöbbentő – életébe.

Szinte irodalmi babérkoszorús monológba foglalva Callas örületesen, csodálatosan ívelő életének röppályáját. Az operaénekesnőjét, aki tündököl, halványul, botlik ha kell, de élete legragygóbb szerepeivel meghódítja a világ legnagyobb operaszínpadait, a Milánói Scalától a New Yorki Metropolitanig. ELÉNEKLI, ELJÁTSZA az operairodalom majdnem összes szerepeit, Szabadságért, Szerelemért élni-halni és ölni kész asszonyait! Gyönyörködtetve, szenvedve, égis emelve és megalázva. Betegen is; értünk, a nagyérdemű közönségért, akikért száz halált halt szerepeiben, hogy most örökké éljen, feledhetetlen hangjával lelkünkben, emlékeinkben.

Kiskállói Eliza

Maria Callas

Kedves Barátaim. Kissé furcsán érzem magam, mivel nem operaénekesként, hanem az életéről beszámoló Maria Callasként, illetve született Cecilia Sofia Anna Maria Kalogeropoulosként próbálom meg tehetségem. Ez számomra nem lesz egyszerű, mivel múltamról, a gyermekkoromról, szüleimről, testvéremről, sikereimről és nem utolsósorban kudarcaimról igyekszem beszámolni. Mindenek előtt azonban a Callas művésznevem szeretném tisztázni. Ugyanis, a Callas nevet – „Kalos”, melyből később Callas lett – Papám vette fel Görögországból Amerikába való bevándorlása alkalmával az eredeti Kalogeropoulos családnév helyett. Tehát, az az állítás, hogy a Callas művésznevet a néhány éven át otthonomnak tekintett milánói Scala nevéből konstruáltam volna, nem felel meg a valóságnak, csak legenda.

Hát a gyermekkorom..., igen..., a gyermekkorom. Mint ahogy tudjátok harmadik gyerekként 1923. december 2-án születtem New Yorkban, mint görög bevándorlók gyermeke. Már a születésemtől csalódást okozhattam szüleimnek, de főleg Mamámnak, mivel fiú gyereket várt és velem, ismét kislánnyal áldotta meg a Teremtő. Ahogy lassan múlt az idő és nagyobbacská lettem úgy éreztem, hogy Mamám szeretete kissé hiányzik. Talán azért, mert kövér voltam, hízásra hajlamos, a látásommal, az egészségemmel is igen gyakran problémák voltak, nem tudom. Azt is állították rólam, hogy nehéz, ideges természetű, akaratos, de ezzel szemben módfelett szorgalmas és a kitűzött cél elérése érdekében rendkívül kitartó voltam. Tizenhárom-tizennégy éves koromban, de főleg tizenhat évesen nagyon kövér lettem, tele pattanásokkal..., higgyétek el, nagyon rosszul éreztem magam. Meg is kérdeztem egyszer a Mamám: mondd, Mama, miért kellett nekem ilyen nagy elálló füleket, ilyen nagy orrot és ilyen lehetetlen vastag lábakat örökölnöm?

Mamáma már állítólag négy éves koromban felfigyelt különleges hangomra, felfedezte bennem a tehetséget. Később nyolc évesen már énekórákra-, testvérem Jackie pedig zongorárákra járt. Ha otthon néha a konyha nyitott ablaka mellett gyakoroltam, az utcán megálltak a járókelők és tapsoltak. Jól esett, nagyon kellemes érzés volt. Sajnos barátnőim, barátaim alig voltak, mivel nagyon sok időt töltöttem gyakorlással. Igen, most visszatekintve úgy érzem, nem is volt igazi gyermekkorom..., igazán egy különlegesen kedvelt játékszeremre sem tudok visszaemlékezni. Tíz éves koromtól rádióműsorokban, jótékonysági koncerteken, énekversenyen vettem részt nem ritkán különböző álnevek alatt. Emlékszem, előfordult az is, hogy Mamám idősebbként jelentett be énekversenyeken mint amennyi voltam, mert hát sajnos csak a tizenhat évesen felüliekre szólt a megmérettetés.

Apámat szerettem. Amikor szüleim annak idején Jackie testvéremmel, kivándoroltak az észak-amerikai, Astoriába, Apámnak sikerült gyógyszerészként elhelyezkednie. Ügyes és szorgalmas ember volt, mindent megtett a családért. Rövidesen önálló gyógyszerterápiát nyitott azzal a meggyőződéssel, hogy próbálkozása sikeres lesz. Sajnos az akkori gazdasági helyzetben kezdeményezése sikertelen volt, így anyagi helyzetünk mind rosszabbá vált. Ebben az időben kezdődött Mamám és Papám között megromlani a kapcsolat.

Odáig fajult a helyzet, hogy 1936-ban Mamám testvéremmel és velem együtt visszatért Görögországba, abban a reményben, hogy a rokonság fel fog karolni. Sajnos nem így történt. Néhány hónap után Athénbe költöztünk, ahol testvérem és én további zenei kiképzést kaphatunk. A képzés gyenge volt, egy átlagos középiskolai oktatáshoz lehetett hasonlítani. Mamám viszont ilyen téren nagyon céltudatos volt, ezért mindent megtett, hogy zenei karrierünk sikerrel járjon. Egy alkalommal a híres Nicola Moscona basszistával meghallgattatott, aki annyira el volt ragadtatva hangomtól, hogy azt ajánlotta, továbbképzésemet feltétlenül az Athéni Konzervatóriumban történjen. Az a hátrány, hogy túl fiatal voltam, Mamámnak nem volt akadály. Két évvel idősebbként íratott be, így én lettem az akkori Akadémia legfiatalabb növendéke. A felvételi vizsgám 1939-ben tökéletesen sikerült.

New York 1935.

Balról jobbra: Alexandra Papajohn, Mamám, Papám és én.

Szerencsém volt. Maria Trivellában egy megértő tanárnőre akadtam, aki nem csak az éneklés alaptudásához, a hangszépséghez, valamint a hangerőképzéshez értett, hanem egyben a zene-teóriaképzésem is felügyelte.

Két év után Elvira de Hidalgo spanyol koloratúrszopránhoz kerültem továbbképzésre, aki többek között 1920-ban a Metropolitan Operában a *Sevillai borbély* darabban *Rosina* szerepét játszotta. Egy későbbi interjúban, melyet az olasz *Oggi* újságnak adott az athéni konzervatóriumi felvételimmel kapcsolatban elmondta: Maria tizenhat éves volt, amikor először láttam. Egyszerűen nevetségesnek tartottam, hogy ez a valaki, ez a lány komolyan operaénekes akar lenni. Nagyon magas és nagyon kövér volt ... Azon kívül szemüveget hordott és az arca tele volt pattanásokkal. A haját két oldalt copfba fonva, fülére lógatva viselte, fején egy fehér sapkával. Egy iskolakötény volt rajta egész leig begombolva a szandálig, mely valószínű már jobb napokat is látott. De amikor Maria énekelni kezdett – méghozzá Weber *Oberon* darabjából a *Thou Mighty Monster* számot – , becsuktam a szemem és elragadtatva hallgattam. Bevallom, titokban már évek óta egy ilyen hangra vártam és most úgy éreztem, hogy a sors várakozásom megjutalmazta.

Elvira de Hidalgo mentorom és egyben bizalmasom lett. Órahosszakat ültünk együtt a hangról és a technikáról diskurálva. Többször mesélt anekdotákat karrierje idejéből Carusoról, Saljapinról... Ő volt az, aki először megismertette velem Rossini, Bellini, Donizetti és Verdi operáit. Társaságában nagyon jól éreztem magam.

Az előrehaladott rövidlátásom miatt sajnos vastag szemüveget kellett hordanom. Természetesen az előadások alkalmával szemüveg nélkül léptem fel, melynek következményei is voltak, mégpedig az, hogy a karmester vezénylő pálcáját nem láttam. Mivel viszont a partitúra minden kottáját fejből ismertem, így a színpadon sikeresen fel tudtam találni magam. Jobban tudtam magamra koncentrálni, a hangomra, valamint arra, hogy mit nyújtok színészileg.

Az athéni időkben, 1940-ben először volt alkalmam egy egyetemista előadáson operatúdásom kipróbálni. Az igazi első sikeremet tulajdonképpen tizenhat évesen Mascagni *Cavalleria Rusticana* darabjában, egy első díjjal értem el. Ugyanez év novemberében Verdi *Aidájának*, valamint *Ballo in Maschera*jának színre vitt operarészleteiben léphettem fel. A siker nem maradt el, melynek köszönhetően, mint kiválasztott énekesnő Suppé *Bocaccio* előadásában is szerepelhettem. Megjegyzem, ebben a darabban nem csak énekelnem, hanem táncolnom is kellett. Ez alkalommal a siker nem volt az az igazi, de annyiból említésre méltó az eset, hogy először kaptam fellépésemért gázsit. Ugye, kíváncsiak vagytok, hogy mennyit kaptam? ... Megnyugtatók mindenkit..., már nem emlékszem, de sajnós a konzervatóriumi fellépéseken kívül a „külvilágból” nem volt irántam nagy érdeklődés. Tulajdonképpen nem is csoda, hiszen egy hónappal előtte, pontosabban 1940. október 28-án Olaszország hadat üzent Görögországnak, majd 1941. áprilisában Németország megszállta országunkat.

Korinth 1940. Én, Mamám és Jackie testvérem

A hangulat nyomasztó volt. Mindennapi szükségletekhez hiányoztak a cikkek, sorba kellett állni a félig üres üzletek előtt, de családuknak mégis szerencséje volt. Ugyanis, Jackie testvérem jegyese egy fiatalember, Milton Embiricos, Görögország egyik leggazdagabb családi hajóvállalkozójának fia által megadatott minden, amire szükségünk volt. Papám is küldött havonta Amerikából támogatásként kis összeget, de azt rendszeresen lefoglalták a határon, tehát nem láthattunk belőle semmit. Meg kell említenem, hogy a háború alatt néhány német és olasz magas rangú katona igen nagyra becsülte énekesi tudásom, akiket többször vendégül is láthattunk otthonunkban. Ezen a helyen kissé elpirulva be kell vallanom..., hogy az egyik olasz katona segítségével, néhány hónap alatt igen jól elsajátíthattam az olasz nyelvet.

Amikor a harcok Athént is elérték, Elvira de Hidalgo tanárnőm segítségével bejutottam az athéni Operába, melynek akkori intendánsa egy német tábornok, Wilhelm Speidel volt. A hangomra hamarosan felfigyeltek és 1942-ben először énekelhettem sikeresen a *Toscát*.

Ezek után nehéz időszak következett. A német és olasz csapatok kivonulása után 1944. október 12-én, az úgy nevezett „felszabadító” kommunista gerilla csapatok az egész kabinet, valamint II. György király lemondását követelték. A polgárháború elkerülhetetlen volt. Athén utcáin a véres harcok túlszárnyalták még a német megszálló csapatok brutalitását is, melynek az angolok intervenciója február 12-én vetett véget.

A jövőm Athénben meg volt pecsételve. Az Operában a megszálló csapatokkal való kapcsolat miatt, harmadik szopránistává lettem lefokozva, amit egyértelműen megalázzónak tartottam. Miért kell a művészetet a politikával keverni? Nagyon csalódottnak éreztem magam, ezért az Akadémiát is elhagytam.

Hét év után először kaptam Papámtól levelet – 100 Dollárral benne –, melyben kért, hogy jöjjek át Amerikába, mivel az állampolgárságom megújításra szorul. Athénben nem volt tovább mit keresnem, ezért úgy döntöttem, hogy távozom. Igaz, mindenki ellenezte, de én hajthatatlan maradtam. Papám örömmel várt rám, na meg hát a fő... a célok célja!!! A New York-i Metropolitan Opera! Igen, a New York-i Metropolitan Opera!

Amikor Athént huszonegy éves koromban elhagytam, tudtam, hogy ebben a városban számomra nincs jövő.

Nagyon örültem, hogy Papámmal találkozhatok. Boldog voltam, hogy Amerikát ismét felfedezhetem, de sajnos az elmúlt, számomra hosszú évek után minden másképpen nézett ki mint azelőtt. Csalódtam. Talán a gyerekszemmel látott Amerika szépsége nem volt a valóság? Papámra is nehezteltem, mert Mamám régi barátnőjével, Alexandra Papajohnnal élt. Ezt nehezen tudtam neki megbocsátani.

Amerikában való tartózkodásom rossz csillagzat alatt kezdődött. Még jobban meghíztam, közel százhusz kilót nyomtam a mérlegen. Amerikai születésű állampolgárként emigránsnak, idegennek éreztem magam. Ha valaki az emigrációt nem élte át, nem tudhatja milyen érzés idegennek, mondhatom kitzasztottnak lenni.

Az idő múlásával kezdtem nyugtalan lenni. Valaminek történnie kell, ez így nem mehet tovább. Eszembe jutott a híres tenorista Nicola Moscona, aki a Metben volt szerződötve. Reméltem, hogy rajta keresztül bejuthatok a Metropolitanbe, ha mással nem, de talán egy kis mellékszereppel. Ugyanis, annak idején még Görögországban felajánlotta, ha bármikor New Yorkba jönnek, minden segítséget meg fog adni, csak keressem fel. Próbáltam kapcsolatba lépni vele, írtam több levelet is, de minden hiába, még csak válaszra sem méltatott.

Nehezen viseltem el a kudarcot, de mivel nem az az ember voltam aki hamar feladja a harcot, tovább próbálkoztam. Több helyen bemutatkoztam, de mindenhol elutasítottak, talán azért mert... túlsúllyal rendelkeztem? Egy alkalommal Luise Taylor szopránista által megismerkedhettem Eddie Bagarozy impresszárióval, akinek felesége énektanárnő, illetve korrepetitor volt. Felesége meghallgatott és felajánlotta, hogy jöjjek hozzá órákra, mivel úgy érezte, hogy a magas hangokkal problémáim vannak. Egy és fél éven át intenzíven, a hét minden napján jártam hozzá továbbképzésre, igyekeztünk a magas hangokkal való nehézségem kiküszöbölni.

1945-ben Louise Taylor javaslatára jelentkeztem a Metbe, ahol annakidején Edward Johnson volt a generál manager. Meghallgatott. A meghallgatás után a válasza így hangzott: Maria! Amennyiben sikerül a magas és a mély hangokat jobban uralnia, akkor szerződést köthetünk. Ezenkívül le kell fogynia!!! Megjegyzem, a San Francisco-i Operában is hasonló választ kaptam.

Tehát, se szerep, se szerződés, se előrelépés nem volt. Nagyon letört voltam! Görögországból, ahol már a legközkedveltebbek, legismertebbek közé tartoztam, átjöttem Amerikába és itt semmi, de semmi! Mit is csináljak? – gondoltam. Visszatérni Görögországba szégyen lenne. Mondjam el mindenkinek, hogy sehol nem kaptam szerződést? Senkit nem érdekeltem? Senkinek sem tetszett a hangom? Rémálomnak tűnt minden. Mivel egyedül nem tudtam zöld ágra vergődni, Mamám megkértem, hogy jöjjön át Amerikába és segítsen. Akárhogy is, de ő mindig célt ért, benne volt minden reményem.

Időközben váratlan fordulat történt. Egy jó ismerősöm Nicola Rossi-Lemeni énekes – akinek karrierje a háborús idők miatt Olaszországban úgyszintén csorbát szenvedett, kénytelen volt,

mint sok más európai művész Amerikában szerencsét próbálni –, megtudta, hogy a híres tenor Giovanni Zenatello, a Verona-i Ünnepi Játékok igazgatója jön Amerikába a veronai játékokra új hangokat keresni. Nicolának sikerült kapcsolatain keresztül Zenatellót egy meghallgatás erejéig mindkettőnk részére lekötelezni. Tulajdonképpen, Zenatello a Philadelphiából származó fiatal szopránistát, Herva Nellit *Gioconda* szerepében, a már szerződés alatt álló fiatal tenort, Richard Tuckert pedig *Enzo* szerepében akarta látni, mivel a fiatal tenor a Metben igen gyors és nagy sikereket aratott.

A meghallgatásom után Zenatello annyira lelkes volt, hogy úgy döntött, ő fogja velem a nagy duettet énekelni. Az eredmény: Szerződés hat fellépésre a veronai Arénában Poncchielli *Gioconda* előadásában, valamint, most figyeljete, hatvan dollár fellépésenként.

Bevallom, féltem, hogy Zenatello az utolsó pillanatban visszalép, ezért megkértem impresszáriómat, Bagarozyt, hogy foglalja szerződésbe a megegyezést, mely 1947. június 13-án aláírásra is került. Bagarozyval is kötöttem külön egy exkluzív szerződést. A szerződés szerint – melyet sajnos át sem olvastam –, karrierem elősegíti managerként, fellépéseket szervez operákban, koncerteket, valamint rádió- és tv-műsorokat is biztosít számomra. Egy azonos szerződést Rossi-Lemenivel, barátommal, kollegámmal is megkötött.

Örültem! Végre volt egy szerepem és egy szerződés a zsebemben. A „Rossia” teherhajón Rossi-Lemenivel együtt elhagytuk Amerikát, irány Európa!

1947. júniusa: New Yorkból Itáliába a „Rossia” hajón Louise Caselottival.

Veronában megkezdődtek a próbák. Már az első próba után Rossi-Lemeni hozzám jött és tudatta velem, hogy egy igen befolyásos, gazdag ember szeretne megismerkedni velem. Kérését felháborodottan visszautasítottam megjegyezve: mit gondol az az ember, azért mert gazdag mindent megkaphat? Szó sincsen róla, látni sem akarom. Valahogy aztán mégis találkoztam az illetővel, Meneghiniként, udvariasan kezét csókolva mutatkozott be.

Hát igen. A fantasztikus veronai atmoszféra megtette a magáét. Többször is találkoztunk ebéd-, vagy vacsora mellett kellemesen elbeszélgetve. Annak ellenére, hogy apám lehetett volna, megkedveltem. Ahogy jobban megismerkedtünk, nyíltabban beszéltünk egymással. Elpanaszolhattam neki nehéz gyerekkorom, Mamám és Papám válását, New York-i, stb. kudarcaim... Úgy éreztem, hogy végre valaki előtt megnyithatom a szívem. Igen, megszerettük egymást.

A háborús idők után 1947. augusztus 2-án kezdődött az első operaszezon Veronában ünnepestélyes keretek között a híres Tullio Serafin vezényletével, *La Gioconda*-val. Fellépésem nem hozta meg az elvárt sikert, sőt, további új szerződést sem kaptam. Meneghini viszont minden áron el akarta érni, hogy Olaszországba maradjak, mert tehetségemről meg volt győződve. Elintézte, hogy a milánói Scalaban Mario Labroca zenei igazgató előtt a Normából *Casta Diva*, valamint az Aidából az *O patria mia* számokkal bemutatkozhassam. Labroca eltanácsolt! Röviden szólva ajánlotta, hogy menjek vissza Amerikába. Nem akarom részletezni a történeteket, de elkeseredésemben fel akartam adni énekes karrierem.

1950. Mexikó

Már szellemileg és testileg felkészültem, hogy visszatérjek Amerikába, amikor Tullio Serafin, az utolsó pillanatban új lehetőséget kínált fel. Ugyanis, Wagner operáit olasz nyelven akarta előadni. A *Tristan és Isolda* darabban *Isolda* szerepét ajánlotta fel, amennyiben hajlandó lennék hat hónapon keresztül feleségével és vele hangom képzésén és a szerep betanulásán dolgozni.

Elfogadtam. Igaz, az operát alig ismertem, de a hat hónap munka megtette a magáét. A sikeres premier Velencében, a Teatro La Fenice-ben volt. Ragyogó *Tristan*-kezdet után *La Forza del Destino*, *Aida* és *Norma* következett.

Egy évvel később visszatértem a Teatro La Fenice-be, ahol a *Walkürt*, szintén Tullio Serafin vezénylete alatt énekeltem, melyet a *Puritani* követte. Intermezzóként meg kell említenem, hogy közvetlen a *Puritani* előadás előtt megettem egy hatalmas bélszint a vele járó zöldségekkel, ami az énekesek körében, főleg előadás előtt egyáltalán nem volt szokásos. A kollegák igen furcsállották, de hát én az az ember voltam, aki evett, ha annak szükségét érezte. Sajnos az eredmény feltűnően látható is volt.

Visszatérve Meneghinire, azaz Battistámra. Karrierem érdekében mindent megtett, sőt vagyont is eladta, hogy továbbképzésem segíthesse. Managerem lett. 1949. április 21-én házasságot kötöttünk, mégpedig azon a napon, amikor három hónapos dél-amerikai turnéra indultam Tullio Serafin, Nicola Rossi-Lemeni, Fedora Barbieri és Mario del Monaco kíséretében. Közösén a *Norma*, *Turandot* és az *Aida* előadását terveztük. Ez a háromhónapnyi sikeres fellépés nagymértékben elősegítette karrierem további előmenetelét. Ez az idő alatt majd minden nap levelet írtam Battistának, akihez nagyon ragaszkodtam..., nagyon hiányzott.

A turné után visszatértem Veronába, ahol férjemmel egy apartmanbe költöztünk. Nagyon boldog voltam, hiszen hosszú évek óta hotel helyett először lakhattam saját lakásomban, vezethettem saját háztartást és kihangsúlyozom, főzhettem is. Ezt a tevékenységemet azért emelem ki, mert állítólag főztöm senkinek sem ízlett. Berendeztem a lakást is! Igaz, ízlésem sem tetszett mindenkinek, de ami fontos, mi jól éreztük magunkat új otthonunkban. Néhány év elmúltával férjem pompás házába, Milánóba költöztünk, amely gyönyörű antik bútorokkal volt berendezve. A hirtelen kiegyensúlyozottá vált életem miatt úgy éreztem, hogy több közeli ismerősöm irigykedni kezdett, sértő megjegyzésekkel vettek tudomást jólétemről, de elhíhetitek, ez engem egyáltalán nem zavart. Az emberektől általában tartózkodtam, nem bíztam bennük, Battistán kívül senkiben.

Az 1948/49-es szezonban tizenegy nagy és igen nehéz darabot énekeltem. Ez idő alatt Firenzéből sikerült egész Itáliát meghódítanom, így Francesco Sicilianit is, aki a firenzei Teatro Comunale-nak volt a művészeti vezetője. Örömömre lehetőséget adott Rossini *Armida*ját, Bellini *Norma*ját, Donizetti *Lucia di Lammermoor*ját, Cherubini *Medea*ját, valamint Verdi *Traviata*ját elénekelnem. A kritikusok dicsérték a hangom, a stílusom, és először neveztek a Callas néven túl *La Divina*-nak is.

Higgyétek el, nagyon jól esett a siker. Sokan irigyeltek, ellenszenvvel viseltettek irántam. A siker nem jött csak úgy magától, nagyon keményen meg kellett dolgoznom érte. Sok mindenről le kellett mondanom, de a szorgalmamnak, kitartásomnak meg lett a gyümölcse. Boldog voltam férjemmel, szerettük egymást, csak egy valami hiányzott az életünkből, egy gyermek. Azzal a ténnyel viszont mindketten tisztában voltunk, hogy az igazi családi élettel még várnunk kell, mert a telített program ezt a luxust nem engedte meg nekünk. Mamám és Jackie testvéremet is meghívtam. Nagyon kellelmesen töltöttük együtt az időt, teljes harmóniában, egyetértésben.

Az ötvenes évek elején nehezebb időszak következett. A sok fellépés miatt, Mexikóban, hosszabb időre nélkülözni kellett férjem. Hiányzott! Mexikó Cityben, mely 2600 méter magasan fekszik, légzési zavaraim támadtak, álmatlanság gyötört, túlsúlyom miatt neheztem magamra, de a siker itt sem maradt el. Nehéz lelki állapotom mellett nyomasztott Papám kórházba kerülése, valamint az, hogy ugyanabban az időben Mamám beadta a válópert... Küldtem Mamámnak repülőjegyet Mexikóból azzal a megfontolással, hogy közvetítő szerepet vállallok szüleim között. Látogatása alatt viszont Mamám csak a pénzről beszélt, neheztelt rám, hogy nem támogatom megfelelően, szégyelljem magam fukar létemre. Engem viszont nem csak ő, hanem senki nem akart megérteni, hogy gyermeket szerettem volna, igazi családi életet élni, talán egy házat is venni és az énekes karrierem feladni. A megtakarított pénzemre tehát szükségem volt.

1951. Mexiko City. Balról: Papám, én és férjem Meneghini

1951-ben szüleim sajnos el is váltak, ami nagyon rosszul esett. Attól eltekintve, hogy Mamám továbbra is támogattam, a nyilvánosság előtt rendszerint letagadta és csúnyán szidalmazott, hogy gazdag létemre hagyom őt a nyomorban élni. Mind többet és többet követelt, míg egyszer megelégteltem és megírtam neki, hogy térjen vissza a Papámhoz. Ezek után megszakadt közöttünk a kapcsolat, ami nem azt jelentette, hogy többé nem támogattam őt és testvérem.

De most visszatérve a Scalához. Renata Tebaldi uralta annakidején a helyzetet, ő volt a nagy Diva, őt istenítették a kritikusok és nem utolsósorban Ghiringhelli is. Én viszont meg voltam győződve, hogy jobb vagyok Tebalditól, amit be is akartam bizonyítani.

1953-ban már másképp nézett ki a helyzet. Sikerült lefogynom, sokat adtam megjelenésemre, elegánsan öltözködtem, és hát a külföldi sikerek is megtették a magukét. Ghiringhelli óvatosabb lett velem szemben, tartott a közönség esetleges haragjától, ezért mindinkább Tebaldi helyett, irántam mutatta ki szimpátiáját. 1953/54 elején már odáig fajult a helyzet Tebaldi és én között, hogy előadás közben – állítólag – le akartuk egymást tromfolni, ami miatt a galérián tartózkodó rajongók két csoportja minden kézzel fogható tárggyal, legyen az paradicsom, vagy cipő, megdobáltak minket. Nagyon nehéz volt ilyen körülmények között a további fellépés, de végső sorban én kerültem ki győztesnek. Ghiringhelli a történetek után lezáratta a galériát, így előzve meg a további hasonló botrányok kirobbanását. Sajnos sokáig kellett várnom a milánói publikum szerelmi vallomására.

Ebben az időben, azaz 1954. decemberében Viscontival, mint rendezővel kezdtem együtt dolgozni. Igaz, ő már rég óta próbálkozott megnyerni, de én minden alkalommal, különböző kifogásokkal elutasítottam ajánlatait. Tehát, együttműködésünk 54-ben Spontini *La Vestale*-jával kezdődött, majd Bellini *La Sonnambula*-jával, Verdi *Traviata*-jával, Donizetti *Anna Bolena*-jával, valamint Gluck *Iphigenie en Tauride*-jével folytatódott, mely előadások történelmet írtak az operában. Viscontiban egy egyenrangú művészt láttam, nagyon kedveltem. A színpadon minden kérése parancs volt számomra. Idővel nézeteltéréseink lettek, mivel az volt az érzésem, hogy a női szokásokat egyáltalán nem ismeri. Talán azért, mert homoszexuális hajlamai voltak? Nem tudom. Mindenesetre, kapcsolatunk mélypontra süllyedt. A történetek után Franco Zeffirelivel, Visconti volt asszisztensével próbálkoztam, amit viszont Visconti nem nézett jó szemmel. A hármunk közötti komoly nézeteltérések azonban hamar tisztázódtak, sőt, kapcsolatunk még jobb lett, mint valaha. Visconti és Zeffirelli egy közös *Traviata*-filmről álmodott velem a főszerepben, azzal a megfontolással, hogy a jövő generáció kap hasson egy perfekt dokumentációt ebben az operában, már mint a milánói Scalában nyújtott kimagasló interpretációról.

Ezekben a Scala években népszerűségem a legmagasabb csúcsára jutott. Milliók érdeklődését keltette fel sikerem, dicsőségem. Végleg megnyertem a közönség kegyét! Az előadások befejeztével tombolva ugrott fel a közönség helyéről, skandálva: Cal-las, Cal-las, Cal-las, miközben a szavak összeolvadása a La Scala nevet is értelmezte. A Calas és a La Scala nevet többé nem lehetett külön-külön elképzelni.

Harminc évesen én lettem a világ egyik leghíresebb és legközkedveltebb női személyisége. Isten nagyon kegyelmes volt hozzám, ami viszont meglátásom szerint nem azt jelentette, hogy mindent csak neki köszönhettem, meg kellett küzdenem az elért sikerért.

Az ötvenes években mind kevesebb időm volt a pihenésre, kikapcsolódásra. Amennyiben mégis sikerült időt szakítanom, férjemmel Velencébe vagy Ischia-ba utaztam. Nagy kalapom mögé rejtőzve, hosszú hajamat a vállamra lógatván a tengerparti nyaralást, lubickolást élveztem. Amennyiben a teljes magányt kerestük, béreltünk egy kis csónakot és a népes strand helyett egy érintetlen helyre eveztünk. Tiszta szívből szerettük egymást!

1954-ben, hosszabb idő után ismét az USA-ban, Chicagóban – többek között a *Lucia* darabbal – léptem színpadra nagy sikert aratva. 1955-ben a *Butterfly* előadás következett, melyben Giuseppe di Stefano mint *Pinkerton* volt a partnerem.

1956. Chicago, én a *Madame Butterfly*ben

Az utolsó sikeres – egy ráadás – *Butterfly* előadás ellenére igen rossz szájízzel záródott fellépésem. Ugyanis, az előadás után a hatóság emberei váratlanul rám törtek az öltözőmben és szerződésszegéssel vádoltak Bagarozzyval szemben, aki követelte az általam 1947-ben aláírt

szerződés alapján a tíz százalékos jutalékot visszamenőleg mind a mai napig. Természetesen fel voltam háborodva, mivel egy ilyen megegyezésre – utólag belátom, az én hibám volt! – nem emlékeztem. Három évig tartott a bírósági eljárás, míg végleg lezáródhatott az ügy.

A hírhedt *Butterfly* előadás után másnap visszarepültem Milánóba, ahol egy új *Norma*-produkcióra, mégpedig az 56-os Scala-szezon megnyitására készültünk. Végre ismét otthon érezhettem magam, abban az operaházban, ahol szerettem és megbecsültek. Közben még az 1955-ös évben, amikor már én választhattam ki az operaházakat, karmestereket, megjött az első ajánlat a Met-től. Mindent megígértek, csak vállaljam el a fellépést. Kárörvendően elismerem, tudtam, hogy előbb-utóbb „térden állva” fognak könyörögni, ami ezennel meg is történt. A magas gázsí mellett fellépéseimet feltételhez kötöttem, mégpedig ahhoz, hogy a Bagarozzyval szembeni jogi képviselőt és annak anyagi következményeit is vállalják el. Elfogadták! A megnyitásra a *Normát* választottam, a legkedveltebb darabomat. A sikertől eltekintve nem jól éreztem magam, mert valahogy New York-ban nem szívesen énekeltem, talán a rossz időjárási viszonyosságok miatt. vagy. magam sem tudom miért. A sikerek viszont ezzel szemben továbbra halmozódtak.

Az 1958-as év két súlyos eseménnyel járult hozzá további karrieremhez. Ugyanis, a római Operában *Normát* kellett énekelnem, mely előadás díszvendége az akkori Olaszország Államelnöke, Gronchi volt. Az előadás előtt már magas láz és torokgyulladás gyötört. Tudtam és éreztem, hogy ilyen állapotban lehetetlen énekelni, ezért kértem az intendánst, hogy mondja le az előadást. Ő felháborodottan tudatta velem, hogy az Államelnök úr miatt hallani sem akar az előadás lemondásáról tartva a biztos botránytól, a sajtó negatív reakciójától, a közönség reakciójától. Sorsomba beletörődve az első felvonást nagy nehezen átvészelttem, de éreztem, hogy ez így tovább nem fog menni. Fejem fájt, torkom kapart, a hangok nem voltak tiszták... Egy óra szünet után az előadás folytatása véglegesen le lett mondva.

A botrány persze tökéletes volt. Tombolt a közönség..., kiabálták, hogy takarodjak Rómából..., követelték pénzüket vissza... Mit mondjak, nem értették meg, hogy betegen nem lehet énekelni! Másnap személyesen kértem bocsánatot az Államelnök úrtól, de a sajtó annál inkább, még nagyobb elánnal, ócsárló, megalázó stílusban folytatta ellenem a lejárató kampányt. Engedelmetekkel hadd ne részletezzem, de higgyétek el, eme sajnálatos történet gyógyíthatatlan sebeket hagyott vissza további életemben. A közönség ugyanis nem tud megbocsátani.

Ugyanebben az évben, 1958-ban ismét a Metropolitan Operában, telt ház előtt énekeltem. A további időszakra Rudolf Bing úr ajánlatát, mely szerint a *Macbethet* és a *Traviatát* énekeljem, szakmailag nem fogadhattam el. Sajnos nem értettünk egyet, így a nézeteltérések sokasodtak. Bing úr a férjemmel szembeni ellenszenvét sem titkolta, a kért honoráriumot is sokallta, ezért a már aláírt a szerződéstől vissza is lépett. November 6-án, Dallasban, a Civic Operában szerepeltem, amikor az újságok címdalán a következőt olvashattam: „Maria Callas ki lett rúgva a Metropolitanból”. Ehhez nem fűzök semmi kommentárt, de meg kell mondanom, a hír hidegen hagyott.

Rövidesen Itáliának hátat fordítottam és lakóhelyemül Párizst választottam.

A házasságommal kapcsolatban meggyőződéseim, hogy szeretnék tudni, voltak-e nézeteltéréseim férjemmel? Hát melyik házasságban nem fordul elő, hogy férj és feleség között ne legyen összetűzés? A mi esetünkben – tekintetbe véve a köztünk lévő nagy különbséget is – igenis, voltak összetűzések! Többek között az intim kapcsolatunk hiányossága miatt, kifogásoltam, hogy pénzemből saját vállalkozását is finanszírozza, a fogadásokon unatkozik – amit részben meg is értettem, hiszen nyelvtudása igen hiányos volt –, vagy egy alkalommal az angol anyakirálynő jelenlétében evés közben nyugodt lelkiismerettel szunyókált.

1958. Róma: Teatro del Opera előtt

Hogy hogyan jött Onassis az életembe? Közelebről 1958. decemberében, Párizsban egy jótékonyági operagálán ismerkedtünk meg. Nagyon szimpatikusnak találtam, és hát görög ember létére hasonló mentalitása is volt, mint nekem. Úgy éreztem, hogy Onassisszal való együttlétemkor én is végre görögnek érezhettem magam, anyanyelvemen beszélhettem, görög szokások szerint viselkedhettem.

Egy hónappal később ismét találkoztunk Velencében, mégpedig a Bastelbarco grófnő által, a tiszteletemre szervezett bál alkalmával, melyen jelen volt Onassis is feleségével, Tinával. Kihasználva az alkalmat, meghívott férjemmel együtt a „Christina” nevű luxus jachttjára egy török-görög tengerpart menti hajózásra. Férjem örömmel el is fogadta a meghívást, melynek én azonban egyáltalán nem örültem. Valahogy furcsa előérzetem volt. Hát be is következett! A hajózás alkalmával egymásba szerettünk, minek férjem és Onassis felesége Tina lett az áldozata. Rossz lelkiismeretem azonban nem volt, hiszen Tina amúgy is el akarta hagyni férjét, Battistával pedig már hosszabb ideje megromlott kapcsolatunk.

1959. Én és Aristoteles Onassis

Aristoval (Onassis) igyekeztünk titokban találkozni. Kerültük a nyilvánosságot, főleg a botrányra éhes újságírókat. Rövidesen férjem és közötttem a helyzet kibírhatatlaná vált, ezért Milánóba való visszatértem után hármásban, férjemmel és Aristoval, akármilyen kellemetlen is volt a helyzet, tiszta vizet öntöttünk a pohárba. Tíz év házasság után megkezdődött a válásunk, mely sajnos főleg az anyagiakról szólt.

Kezdetben Aristoval nagyon jól megértettük egymást. Mindent megtett, hogy a lelki fájdalmakat okozó római botrányt elfelejtse velem..., mondhatom a tenyerén hordott. Voltak viszont olyan pillanatok is, mint például 1960-ban, amikor ismételtén Görögországban, Epidaurusban a *Normát* énekeltem, csak a főpróbán volt jelen a bemutatót már kihagyta. Rosszul esett!!! Vagy bármikor, amikor a „Christina” luxusjachton tartózkodtunk, csak a görög népdalokat hallgatta, nekem pedig megtiltotta, hogy a hajón, főleg ha vendégek voltak jelen, énekeljek. Egy alkalommal, ami miatt szintén megsértődtem, a vendégeknek azt mondta rólam, hogy ennek a nőnek olyan gyönyörű hangja van ha énekel, de annál kibírhatatlanabb ha beszél. Imádott engem, mint Díva Callast, de amúgy csak egy Callast akart énekelni nélküli. Ilyen volt ő. Tulajdonképpen csak az üzlet érdekelte, minden más mellékes volt számára.

Közben a fellépéseim mind rendszertelenebbé váltak, amit a kritikusok egyértelműen a hangom hanyatlásával magyaráztak. Talán volt is benne valami igazság, de én személyesen azon az állásponton voltam, hogy ideje az életemen változtatni, élvezni az eddigi munkám, sikereim gyümölcsét. Gyereket akartam Onassistól, igazi családi életet, görög módon élni. Sajnos utólag kellett megtapasztalnom, hogy nagyon nagy hibát követtem el, ugyanis állapotos lettem! Félre ne értsétek, nem ez volt a hiba, hanem az, hogy Aristo a további kapcsolatainkat feltételhez kötötte: vagy a gyerek, vagy ő! Még egy gyereket nem akart, mivel már két gyermeke volt Tinától. Nagyon féltem, hogy Aristot elveszítem, ezért őt választottam. Ez volt a hiba!

Nehéz időszak következett. Milánóból Párizsba költöztem gondolván, közelebb leszek Aristohoz. Operáción estem át, hangproblémáim lettek. Önbizalmam megrendült, de a legnagyobb csalódás Onassisszal való három éves kapcsolatam alatt a gyerekről való lemondás volt.

1963. nyarán Lee Radziwill, az akkori amerikai First Lady, Jackie Kennedy testvére vendégünk volt a „Christina” jachton, amikor értesítést kapott, hogy Jeckie kórházban van és újszülött fiát születése után egy napra elvesztette. Nagy meglepetésemre Lee rövid időn belül ismét visszatért Görögországba. Nem akartam megérteni – ma már igen! -, hogy Lee, aki annyira szerette testvérét nem maradt hosszabb ideig mellette. Jackiet nagyon sajnáltuk, ezért Aristo meghívót küldött az amerikai Elnöknek és feleségének egy hajókörrúra, „Christina”-ra. A hajókörrúra én nem voltam kíváncsi, mert Aristo nem akart az amerikai Elnök és felesége mellett egy konkubinátban élő nőt maga mellett, tehát Párizsban maradtam. Viselkedését – többek között ezt az esetet is – sértőnek tartottam, egyszerűen kikoszorazott, kisemmizett. A nagy látogatás 1963 őszén meg is történt. Természetesen a nemzetközi sajtó képviselői, tv. csatornák..., mindenki jelen volt a történelmi eseményen, csak az amerikai elnök és én hiányoztam. Az én Aristom Leevel és Jackievel is megcsalt. Megtartotta a közismert görög szokását, mely szerint a görög férfiak már csak virtusból is megcsalják feleségüket. Nagyon de nagyon haragudtam rá. Lassan-lassan rá kellett jönnöm, hogy sem az életem sem a hangom már nem uraltam mint azelőtt.

1965. márciusán ismét visszatértem a New York-i Metropolitanbe, de a siker elmaradt, ezért május 29-én visszavonultam az operák színpadáról. Kapcsolatom Aristoval továbbra is fennmaradt, de tudtam, hogy kegyein más nőkkel is osztoznom kell. Ígérgette, hogy elvesz feleségül, mihelyt a válóperem lezajlik, de az egészről nem lett semmi. J. F. Kennedy, valamint öccse, Robert Kennedy meggyilkolása után Jackie és Aristo házasságát már semmi nem akadályozhatta meg. Közben a szenzációt hajszólo sajtó azt a hírt harsogta, hogy a

legutóbbi kórházi tartózkodásom öngyilkossági kísérletemmel függ össze. Persze badarság az egész, nem volt ilyen hajlamom, egyszerűen beteg voltam. Onassis és Jackie házassága 1968. október 20-án Skorpios szigetén szentesített, mely hírt az egész világ felháborodottan fogadta.

Csekély egy évre rá, 1969 nyarán Törökországban, Pasolini és Rossellini rendezővel a *Medea* című filmet kezdtük forgatni.

Forgatás közben a kimerültségtől elájultam

Énekelnem is kellett volna a filmben, de kérésüket elutasítottam, mivel 1970-re egy comeback-et, *Traviata*-előadást terveztem Visconti rendezésben, a párizsi opera színpadára. Jól éreztem magam, tetszett a filmforgatás. Törökország után Észak-Olaszországban, Trieszthez közel, majd Rómában folytattuk a forgatást. Nagyon jókedvű társaságom volt, szerettem Rómában lenni. Kirándulásokra jártunk, barátnőm rozoga Fiat 500-asával autóztunk, fagyiztunk, hülyéskedtünk..., egyszóval kitűnő volt.

A Párizsba való visszatérés nehezemre esett. Rettentően egyedül éreztem magam, ezért régi barátnőmet, Nadia Stancioffot, – aki Rómában tartózkodott – megkértem, hogy látogasson meg és maradjon hosszabb ideig mellettem. Meg is tette. Vele mindenről el tudtam beszélgetni, ő volt az egyedüli, aki hosszú éveken át mellettem volt, ismerte bűm-bánatom, szerelmi kapcsolataim..., egyszóval mindent.

Párizsi tartózkodásom alatt Aristo ismét fel akarta velem venni a kapcsolatot. Egy alkalommal megszólalt a telefon, Onassis jelentkezett New Yorkból. Minden áron meg akart látogatni, amit én – attól eltekintve, hogy még vonzódtam hozzá – nem szívesen vettem. Mivel találkozásunk elkerülhetetlen volt, párizsi lakásomban kisebb társaság jelenlétében össze is jöttünk, de nagy jelentősége az eseménynek nem volt, kivéve az, hogy az újságírók másnap ismét a felújult, kiforgatott Onassis-Callas kapcsolatról adtak hírt.

A *Medea*-filmnek 1970. január 9-én volt az ősbemutatója a párizsi Operában. Igencsak mindenki, akinek neve- és rangja volt, nem maradt el erről az eseményről, de annál inkább az elvárt siker elmaradt.

1971. őszén New Yorkba repültem, ahol a *Juilliard School of Music*-ban mesterkurzusokat tartottam. Fizetésre nem tartottam igényt, kivéve az ott tartózkodásom – lakás stb. – fedezését kértem. Diákjaim közé sorolhatom t. k. Placido Domingót valamint Montserrat Caballét is. Tanításom eltért a megszokott iskolai stílustól, ugyanis én nem elmagyaráztam a diákjaimnak, hogy miként kell a technikai problémákat megoldani, hanem megmutattam, mondván: próbáld így! Mindenki nagyon szeretett és tisztelt, de sajnos akkor is nagyon egyedül éreztem magam mindaddig, míg Guiseppe di Stefano újra megjelent az életemben.

1972. őszén visszatértem Rómába. Nadia barátnőmtől segítséget kértem, mivel abban a hitben voltam, hogy állapotos vagyok Onassistól. A helyzet nem volt valami szerencsés, mert már gyermeknevelésre idősnek éreztem magam. Megnyugvásomra a teszt negatív volt, így a Philips-el tervezett hanglemezzel-felvételvezést gond nélkül elkezdhettem. Partnerem Guiseppe di Stefano volt, akivel amúgy is igen közeli, több mint baráti kapcsolatot ápoltam. A hanglemez nem került nyilvánosság elé, mert a hangom minőségével nem voltam megelégedve. Megjegyzem, di Stefano hangja sem tetszett, egyedülálló hangját a sok nőzés, alkohol, stb. tönkretette.

1973. Én és Giuseppe di Stefano

December 4-én, két nappal a negyvenkilencedik születésnapom után egy meghívott társaság körében ünnepeltem, amikor értesítést kaptam Papám haláláról. A hír nagyon letört. Amúgy is gyenge idegzetem felmondta a szolgálatot. Lelkiismeret-furdalás gyötört, hibáztattam magam Papám halála miatt, nyugtatókat kellett szednem és egy ideig csak tabletták segítségével tudtam aludni. Egy hónappal később, 1973. januárjában további tragédiáról értesültem, mégpedig Onassis fia, Alexander a *Piaggio* nevezetű kis repülőgépével lezuhant és életét vesztette. Aristo nem tudta feldolgozni fia halálát, meg volt győződve, hogy gyilkosság áldozata lett. Egyik pillanatról a másikra teljesen megtört, igazi öregemberré vált.

Tudtam, hogy rajtam csak a munka tud segíteni, ezért di Stefanoval együtt elfogadtam az újonnan épülő torinói *Teatro Regio* megnyitása alkalmával bemutatásra kerülő Verdi *Vespri Siciliani* darab rendezését.

Milánói Scala: Vespri Sicilian bemutató után Ghiringhellivel

Ismerőseim le akartak beszélni szándékomról, de én – mint mindig – hajthatatlan voltam bízva a sikerben. A bemutatás megtörtént, a siker elmaradt, a kritikusok a „levegőben” téptek szét. Úgy éreztem, hogy mint művész nem voltam már elfogadva. Ismét nagyon egyedül éreztem magam. Nem tudtam elfogadni, hogy ne sikerüljön egy comeback.

Guiseppe di Stefano rövidesen felkeresett és felajánlotta, hogy menjünk közösen hét hónapos nemzetközi koncertturnéra. Örömmel elfogadtam. Attól eltekintve, hogy az előadások előtt újabban idegesnek éreztem magam, a siker ezennel nem maradt el. A közönség – és itt meglepetésemre meg kell említenem, hogy nagyon sok fiatal volt közöttük, akik csak a lemezeimről ismerhettek – tombolt, tapsviharral köszönte meg előadásunkat. Boldognak éreztem magam, ismét a *La Divina* voltam a közönségnek. Áriákat és duettekét énekeltünk Massenetől, Bizétől, Verditől, Puccinitől, Donizettitől és persze Gounod sem maradhatott ki. A kritikusokat nem említem, mert azok lépten-nyomon csak negatív tudósításokkal halmozták el a világot. Zárólag USA-ban lett volna még néhány koncertünk, melyeket a mind sűrűbben előforduló nézeteltérésem di Stefanóval le akartam mondani. Ne nevessek ki, de nagyon idegesített, hogy di Stefano felesége örökké és mindenhol jelen volt. A szerződést nem sikerült annulálni, tehát a koncertek mehettek tovább. Mehettek volna, ha di Stefano egyszerűen nem dobta volna be a törülközőt. Cserbenhagyott!!! A hátralévő néhány koncertet egyedül kellett átküzdenem. A zenével nem is lett volna problémám, de a szöveget néha elfelejtettem. Fellépéseimkor ezért cédulát tartottam a kezembe, mely segített az esetleges „botlások” kiküszöbölésére. Nagyon szomorú képet mutathattam a közönségnek. Egészségi állapotom is romlott. Di Stefanóval kapcsolatunkat úgy ahogy közösen meg akartuk menteni, de a végleges szakítást már nem tudtuk megakadályozni.

Visszatértem Párizsba..., demoralizálódva..., ismét egyedül maradván... Közben Onassisnak is komoly üzleti problémái lettek, ugyanis 1975. januárjában az Olympic Airways repülő-társaságát a görög állam kisajátította, üzletei ellenőrzését, azok áttekintését már nem tudta kontroll alatt tartani. Egészségi állapota nagyon hanyatlott, az életkedve – ahogy egy telefon-beszélgetésünk alkalmával mondta – teljesen elhagyta. Néhány hét múlva epeoperációja miatt a párizsi American Hospitalba került. Mivel nő ember volt nem látogathattam meg, mert az újságok másnap újabb botrányos hírekkel jelentkeztek volna. Március 15-én Onassis Pá-

rizsban, ugyanebben az évben Visconti, valamint di Stefano lánya is meghalt. Mintha mind ez nem lett volna elég, novemberben kaptam értesítést, hogy nagyon jó barátom Pasolini Ostia közelében gyilkosság áldozata lett.

1975/76-ban további fellépésekre kaptam ajánlatokat, de valahogy bizonytalannak éreztem magam, rendszertelenül gyakoroltam, hangom már nem volt az a régi, egészségileg is gyengélkedtem. A felkéréseket elhárítottam, társaságba mind ritkábban jártam, röviden: visszahúzódtam párizsi otthonomba, az egyedüllétbe, ahol szórakozásom csak a tv- és saját lemezeim hallgatása volt. Naplómba a következő feljegyzést írtam: *„Számomra nincs szerelem, szeretet, anyagi érték. Nagyon-nagyon egyedül vagyok. Egész életemben senkitől sem voltam függő. Ma rabja vagyok egy gyógyszeres doboznak. Azt hiszem, életem vége öröm lesz számomra: Nincs szerencsém, sem barátaim, csak gyógyszereim.”*

1977. szeptember 16-án, párizsi otthonomban, reggel Bruna házvezetőnőm hozta a már megszokott narancslevet, majd kiment a konyhába kávéfőzőt főzni. Mire elkészült a kávé, sorsom véglegesen eldőlt. Rosszul lettem. Az orvosi segítség későn érkezett, mindörökre távoztam az élők sorából. Távoztam, mint Cecilia Sofia Anna Maria Kalogeropulosz, távoztam mint Maria Callas, távoztam mint *La Divina...*, távoztam mint ember, visszahagyva számtalan csodaszép hangfelvételt, filmet, melyek tanúskodhatnak a jövő generációknak egy szopránistáról, egy énekesnőről, akinek az élete a zene, az **opera** volt. Hogy mi volt halálom kimenetelének igazi oka?... Engedjétek meg..., ez maradjon örökre az én titkom.

ALTERRA

Svájci-Magyar Kiadó Kft

H - 1061 Budapest Andrásy út 10.

Tel./Fax: +36 1 – 353 2176

www.alterra-publishing.hu - e-mail: alterra@hu.inter.net